

Les trobades d'estudiosos del Bages

Josep M. Feixas i Sancho

D'uns anys ençà el Centre d'Estudis del Bages organitza periòdicament unes jornades que, amb el nom de trobades, intenten aplegar tots, o la major part, dels estudiosos actius de la nostra comarca amb la intenció de conèixer-nos millor, tant a nivell del propi centre en relació amb els estudiosos, com entre els mateixos participants. Això es fa per tenir conjuntament un canvi d'impressions sobre els temes de les nostres recerques i estudis; és a dir, veure com i en què s'està treballant en el camp de la història i la cultura bagenca en general.

I Trobada d'Estudiosos

La primera trobada va tenir lloc a Santpedor, a la rehabilitada capella de Sant Andreu, el dia 13 de novembre de 1999 i, sota el lema "**La recerca local i comarcal de cara al nou mil·lenni**" va aconseguir aplegar una cinquantena d'estudiosos de diverses poblacions de la comarca, cosa que, ja d'entrada, va suposar un gran èxit de convocatòria.

Després de la presentació del Centre d'Estudis del Bages (CEB) com a entitat i explicar la seva funció a la comarca, seguien les xerrades per part d'alguns membres del mateix centre.

El primer gran tema, tractat per Lluís Virós, versava sobre la problemàtica institucional i financera. Els aspectes que sortiren a la taula foren: les vies i mitjans de comunicació entre l'estudiós i les institucions, el paper

I Trobada d'estudiosos a Santpedor (1999).

que hi juga el CEB i com finançar una publicació. En resum, què ha de fer un estudiós que vol iniciar una recerca i vol el suport de les institucions i finalment publicar i difondre els seus treballs.

El segon apartat estigué destinat als arxius de Catalunya que guarden informació i documentació relativa al Bages, especialment l'Arxiu Històric Comarcal de Manresa, a cura de Marc Torras.

Després es passà ja a la presentació, individual o col·lectiva, dels membres participants en la trobada i de les recerques i tasques que portaven a terme.

A continuació s'obri un col·loqui en el qual anaren aflorant les diferents inquietuts i problemàtiques relacionades amb el lema de la trobada.

Les intervencions es poden agrupar al voltant de quatre grans temes. El primer versava sobre la problemàtica institucional i financera. També es va posar de manifest que l'estudiós individual sol desconèixer molts aspectes que resulten essencials per al bon desenvolupament de la seva feina com, per exemple, aconseguir ajudes metodològiques, de correcció de textos, de divulgació, etc.

Respecte al tema de les publica-

cions es va dir plantejar l'elevat cost que comporta publicar llibres tant especialitzats, de poc tiratge. Una de les solucions proposades suposaria enfocar-les, en funció de la utilitat o rendibilitat econòmica, buscant entitats o empreses privades que hi estiguessin directament o indirectament relacionades. En darrer terme sempre hi ha la possibilitat de publicar ressenyes i resums a la revista *Dovella* o d'altres publicacions especialitzades.

El segon gran grup anava a l'entorn de les prioritats d'estudi i la conservació dels fonts documentals per evitar que la història es perdi. Tothom va posar de manifest que cada dia més van desapareixent, si no s'hi posa remei, coses importants de la nostra història i dels nostres costums. On ens cal actuar amb prioritat per tal de salvar-la i conservar-la? Aspectes com la pèrdua de la toponímia, ja sigui per la desaparició del món pagès —única memòria viva de la toponímia—, o bé per les ràpides i agressives transformacions del paisatge urbà i natural que a poc a poc ens canvien la fisonomia i els noms del territori. També es cità la pèrdua del patrimoni, tant religiós com industrial i, molt especialment, del món tèxtil, un dels grans pilars de l'economia i de la història moderna i contemporània. La desaparició d'edificis industrials i els seus arxius és contínua i amb ella desapareix una part molt important de la nostra història i del nostre patrimoni.

Un altre tema que va semblar interessar de treballar fou el de la guerra civil a partir de la història oral, una història viscuda que, a vegades, és força particular i diferent de la història "oficial". És, en definitiva, l'altra cara de la moneda. Les experiències dels que visqueren la guerra en la seva pròpia carn és imprescindible. La història oral també pot ser també una font molt rica per a conèixer oficis, costums, i tradicions ja perdudes: cançons, creences, llegendes i tot el que abasti el món de la cultura i de la vida humana.

En parlar de la història oral es posà de manifest el que nosaltres hem posat com a tercer gran tema: la manca de metodologia. Ja hem dit que la història oral engloba moltes activitats humanes que no han deixat rastre en cap paper. Tot i que tenim algun gran treball clàs-

sic, com el «Costumari català» de Joan Amades, es va advertir que, pel que fa al Bages, conté alguns errors que convidaria esmenar. Un altre aspecte important relacionat amb la història oral és la necessitat de contrastar aquest tipus d'informació oral amb l'escripta, com també la metodologia necessària per a que les gravacions musicals siguin correctes.

Un altre aspecte tractat va ser la manca de formació especialitzada per part d'alguns dels estudiosos, que manifestaven trobar-se incapacitats davant de la documentació medieval i moderna, a causa de la manca de coneixements de paleografia. Caldria, doncs, solventar aquest escull, que limita sovint les seves recerques i estudis, organitzant cursos específics.

Tothom va estar d'acord en què caldria fer unes trobades periòdiques perquè la gent exposés i donés a conèixer el que està fent. També es va apuntar la idea de canalitzar les informacions sobre les troballes de documentació d'interès comarcal per evitar que aquesta sortís fora dels propis municipis i, fins i tot, de la comarca, evitant que desaparegués o recuperant-la si ja hagués arribat als canals comercials: llibreters de vell, drapaires, subhastors, etc. Per acabar, tothom va trobar molt encertada la realització periòdica d'aquest tipus de trobades, com també de visites guiades a diferents llocs d'interès. Es plantejà, a més, la conveniència de recollir les dades personals dels estudiosos bagencs i elaborar-ne una base de dades consultable a través d'Internet.

El balanç final que en podríem fer seria, per tant, molt positiu, amb bona resposta per part dels assistents. Possiblement l'element més significatiu de l'acte fou que, per primera vegada, es va tenir consciència com a grup i col·lectiu vinculat per un mateix objectiu. De fet, a part dels estudis individuals, hi ha aspectes en què ens cal la col·laboració mútua de tots plegats, ja sigui a nivell dialèctic, experimental o amb fets. El plantejament i la identificació de problemes inherents a tota investigació implica la recerca de possibles solucions per tal de fer les coses el millor possible i de la manera —a part de la bona voluntat— més científica.

La jornada es va cloure amb una passejada pel barri històric de Santpedor, comentada per Josep M. Feixas, i un dinar de germanor al restaurant Cal Toni.

II Trobada d'Estudiosos del Bages

La segona trobada es va fer el 20 de maig del 2000 a la Sala Cultural de la Caixa de Manresa, a Sant Fruitós de Bages i el tema del debat fou "**La viticultura al Bages: història, patrimoni i tradicions**" amb la participació d'una trentena de persones. Tal com ja havíem decidit en la primera trobada, s'escollí aquest tema perquè considerarem que, històricament, afectava la majoria de pobles del Bages, primer com a llocs productors i, si més no, com a consumidors. Era, per tant, un gran tema monogràfic d'estudi en el qual tots els estudiosos hi podien col·laborar. Hi ha, de fet, infinitat de temes i estudis paral·lels que van vinculats al món del vi a casa nostra. Tot i que fa pocs anys en Llorenç Ferrer va publicar el llibre sobre la vinya al Bages, que és fins ara l'únic estudi global, encara hi ha molta feina per fer i, desgraciadament, moltes informacions, restes materials, estris i documents es van perdent, i cada cop més ràpidament.

Ens va semblar oportú, doncs, intentar entre tots veure els límits i continguts que podria tenir aquest possible estudi sobre el vi i la vinya al Bages al llarg de la seva història. Després de fer un breu balanç de la I Trobada es continuà amb la presentació i un col·loqui entre els assistents on es debateren alguns temes que havien quedat omesos en la primera trobada. A continuació va agafar protagonisme la viticultura al Bages, una tradició mil·lenària que comença des de l'època dels romans, i que tingué un pes específic en la producció agrícola de la comarca durant molts segles, primer amb la gran expansió vitícola medieval, impulsada pels monestirs i els senyors feudals, després al segle XVIII, amb l'aparició del comerç americà i el desenvolupament de la indústria de l'aiguardent i, finalment, als segles XIX i XX amb la plaga de fil·loxera i l'abandó progres-

II Trobada d'Estudiosos a Sant Fruitós de Bages (20-5-2000).

siu del conreu de la vinya a bona part dels municipis bagencs, tot i que ara, amb la denominació d'origen, sembla que la cosa revifa un xic. Entre tots plegats sortiren a la palestra diversos aspectes, que anaren des de el mateix conreu (tècniques, estris, calendari, plagues, etc.), els tipus de vins i ceps (vi blanc, negre i licors derivats, mistelles, aiguardents, etc.), la producció, emmagatzematge, conservació i comercialització (premses, cellers privats i cellers cooperatius, tines, botes, portadores, mesures de vi, i estris relacionats amb la collita i utilatge agrícola, facines d'aiguardent, alambins, etc.), els oficis relacionats amb el vi (pagesos, boters, ferrers, courers, traginers, taverners, aiguardenters, etc.), passant per d'altres aspectes que, de vegades, se'ns escapen del món del vi, com poden ser, per exemple, el mateix paisatge agrícola i la seva ordenació i condicionament (barraques, tines als camps, i les mateixes feixes de pedra seca, etc.). També, i ja entrant en el món de les idees i mentalitats, hi havia l'empremta del vi en les creences dels homes. La mateixa religió també estigué vinculada al món del vi (pregàries contra les pedregades, goigs religiosos de determinats sants i santuaris, etc.) o bé el mateix món de la literatura oral que ha anat aplegant tot un ventall de llegendes a l'entorn del vi i, si més no, els remeis curatius, i usos casolans fets a partir d'ell que s'han conservat en la memòria col·lectiva i en la tradició.

A nivell normatiu també s'estipularen tot un seguit de tractes característics que afecten tant als conreus com a la comercialització (contractes de rabassa morta, d'enfiutesi, d'aparceria, contractes municipals de venda de vi o tabbes, etc.). També a nivell del llenguatge i la toponímia és possible encara resseguir els antics llocs conreats amb vinya, en els quals ara és inexistent (els vinyals, la mayola, el vinyer, etc.).

Donat que el ventall de temes i aspectes relacionats amb el vi era força ampli i heterogeni vàrem decidir que s'editarien unes enquestes per repartir per tots els municipis de la comarca, per emplenar-los els mateixos estudiosos o d'altres entitats locals, per tal de recollir el màxim d'informació sobre temes relacionats amb el vi i la vinya, i així, a partir d'aquí, veure com es troba l'estat de la qüestió. En aquest qüestionari, dividit en quatre grans apartats (documentació escrita, informació oral, documentació visual i patrimoni constructiu) hi figuraven aspectes molt variats que anaven, des de la simple presència al municipi de documentació o arxius (documentació històrica, publicacions, fotografies, vídeos, etc.), fins a objectes i edificis conservats actualment o desapareguts (barraques, tines, cellers, etc.). També, amb la informació recollida, interessava confeccionar un mapa sobre els límits de la vinya al Bages.

Un cop acabada la participació dels

comunicants, i resumint, hem de dir que, va quedar força palès que l'estudi del vi i la vinya al Bages és, com a mínim prometedor, i que amb la col·laboració de tots es pot fer un treball interessant, ja sigui documentant, fotografiant, recollint relats orals, etc. que permetran en un futur conèixer molt millor un dels pilars fonamentals de l'agricultura i de la mateixa vida humana a la nostra comarca, a la vegada que serviran per preservar entre tots aquest ric patrimoni que continuament es degrada i es perd.

També es parlà de la possibilitat de muntar una exposició sobre el món vitícola a la comarca on, a part de textos i fotos, podria haver-hi estris específics. Tot plegat ha estat, doncs, l'embrió del congrés sobre els paisatges de la vinya catalana que es celebrarà 2003 a Manresa.

La jornada es completà amb una visita a l'explotació vitivinícola del mas de Sant Iscle i l'església romànica adjacent, així com un dinar al restaurant de l'Hotel Sant Benet.

III Trobada d'Estudiosos

Va tenir lloc a Aguilar de Segarra, al seu local cultural, el dia 19 de maig de 2001. El tema escollit fou: "**La memòria i el patrimoni històric als nostres pobles: un valor a protegir**". Aquesta és, potser, la primera trobada on els convidats deixen de ser només estudiosos; la majoria van ser persones del mateix poble o molt vinculades al món rural, i és aquí on va raure la diferència i, també, l'èxit d'aquesta trobada, que va arribar a tenir, en alguns moments un centenar de persones.

Al matí hi hagueren diverses xerrades. Primer Miquel de Fàbregas parlà sobre les fonts documentals i la seva conservació, posant especial èmfasi en els arxius patrimonials i la necessitat de fer-los accessibles als estudiosos, per la qual cosa apuntà que una bona solució seria fer una reproducció de la documentació —mitjançant fotocòpies, microfilms, etc.— més interessant. També es parlà de la conservació dels documents i quins eren els principals perills que els assetgen.

A continuació Roser Parcerisas dis-

sertà sobre el patrimoni cultural dels nostres pobles. L'accent el posà sobre el món de les masies, amb el problema del seu abandonament i la despoblació dels pobles. Un altre problema tractat fou també el de la rehabilitació de les cases, que quan no es fa amb el degut assessorament tècnic ni històric, es tradueix en una desvirtuació i desfiguració del patrimoni, tant o més lamentable que la mateixa desaparició física del mas. Les noves necessitats actuals fan perillar aquest ric patrimoni arquitectònic i històric; ens estem referint sobretot al tema de les segones residències, i a les ampliacions i reformes actuals que es fan amb materials constructius moderns (maons en lloc de pedres, etc.) que trenquen tota la uniformitat estètica del conjunt, o bé modifiquen l'edifici originari, desvirtuant-lo, passant en els millors dels casos, de mas a una mena de torre residencial. Per acabar, va parlar de la cultura rural i la necessitat de respectar la seva memòria. D'aquí la importància de divulgar la seva història.

El col·loqui anà a càrrec de dos convidats: Pilar Duocastella i Felip Vendrell, ambdós escriptors del món rural. El tema escollit fou: "La cultura pagesa i els seus valors. El contrast amb la cultura urbana". Aquest col·loqui fou molt animat i, sobretot, molt sentit per alguns dels assistents, en la seva majoria provinents del món rural. Alguns dels principals punts tractats foren la duresa de la vida a pagès, on primer sempre compta el patrimoni per sobre de les persones, condicionant-les. El cas de l'agroturisme també sortí a la taula, quedant palès que és bo l'intercanvi cultural entre el món rural i el món urbà, tant per als uns com per als altres, podent-se assolir aportacions mútues riquíssimes. S'apuntà, fins i tot, que els veritables salvadors del món rural són la gent de la ciutat, donat que aquestes aporten diàleg i complementarietat en un intercanvi de forces i equilibri, que moltes vegades es traduïa en energia positiva i il·lusió per tirar endavant el patrimoni rural. Una altra gran aportació dels forasters de ciutat als pobles, és la democràcia a unes comunitats que moltes vegades continuen vivint amb els prejudicis i condicionants hereus del passat.

III Trobada d'Estudiosos a Aguilar de Segarra (19-5-2001).

Hi hagué qui reivindicà una arqueologia dels pobles, de la mateixa manera que hi ha una arqueologia industrial, per tal de conservar el que fins fa poc ha estat la vida tradicional a pagès. Amb una cosa tothom hi estigué d'acord: el model rural inicial de la pagesia tradicional ja té els dies comptats i desapareix; això es tradueix en què l'espai rural es va desestructurant i es queda cada cop més enrera en el tren del futur respecte de les ciutats per manca de serveis i comunicacions.

Al migdia hom va visitar a Castellar el castell i un molí i, després de dinar, a la tarda, es féu una taula rodona on hi participaren una quarantena de persones. Els escriptors Felip Vendrell i Pilar Duocastella i la historiadora i mestra Roser Parcerisas conduïren el tema que proposàvem: "Viure a pagès o viure a ciutat". Realment aquesta taula rodona, ideada pensant en un públic més ampli, fou una continuació del col·loqui del matí, i allà s'ampliaren i especificaren molts dels punts ja citats. En sortiren alhora molts de nous, atès que hi participaren moltes persones "afectades" pel tema. El diàleg fou intens, interessant i molt animat; veritablement enriquidor. Entre tots s'analitzaren els pros i contres de la vida rural des de dues perspectives totalment diferents: els que viuen a pagès i els que viuen a ciutat i també des de les pròpies experiències quotidianes, remarcant sobretot els efectes de la desaparició del tipus de vida tradicional: una

família canmperola reclosa al seu mas que viu del que produeixen les seves terres i animals. De segur que poques coses quedaren en el tinter, com se sol dir. Com a conclusió general podem afirmar que es posà de manifest la necessitat d'un diàleg entre el camp i la ciutat, i també una col·laboració mútua. Des del món rural es reivindicaren bàsicament dues coses: no al rerapaís i que al camp hi hagi els mateixos serveis que a la ciutat, tot i que això ja serà un xic més difícil.

Després d'escoltar als oradors convidats s'entrà ja de ple en el propi debat. Les principals postures foren les dels que viuen en el propi medi rural, què bàsicament anaven encaminades a defensar la seva postura: el canvi a pagès no és només un canvi aïllat puntual; és tot el món el que també canvia continuament. És, però, al camp on els efectes són més visibles i traumàtics, ja que la població s'ha d'adaptar a una manera de viure que, fins fa poc, gairebé estava com fossilitzada. Els temps estan canviant i el pagès s'ha d'adaptar ràpidament i a contrarellotge a uns nous reptes si vol sobreviure en el medi on viu, normalment lluny dels polígons industrials, de les grans superfícies, dels serveis de tot tipus (hospitaris, burocràtics, esportius, culturals, etc.). Fins ara el pagès només havia que seguir l'esquema de funcionament i els coneixements dels seus avantpassats. Ara això no és suficient i, en bona mesura, no li val. Davant d'això

apareix l'angoixa i la por. Les sortides són força limitades: granges d'engreix d'animals, turisme rural o anar a treballar a la indústria. Actualment semblen mals moments per a les explotacions ramaderes (crisi de les vaques boges, pesta porcina, clembuterol, etc) de manera que aquest ram no té unes expectatives de futur gaire optimista. El turisme rural és encara una nova activitat de serveis que ara comença i és tota ella una via plena d'incerteses davant la resposta dels possibles clients; per altra part algunes famílies tampoc no volen renunciar a la seva intimitat. Caldrà estar, doncs, atents al futur.

IV Trobada d'Estudiosos

El primer dia de juny del 2002 la vila de Súria va acollir una nova trobada, dedicada al tema "Monuments a l'abast. Rendibilització del patrimoni cultural del Bages". La trobada va tenir lloc a Cal Balaguer del Porxo, una casa rehabilitada com a centre cultural del Poble Vell de Súria, amb la participació mitjana d'unes seixanta persones. Ens vam trobar, doncs, en un espai que serveix d'exemple de la línia que cal seguir per tal de donar vida i activitat al nostre patrimoni històric i artístic. La sessió es va iniciar, després de l'acte d'obertura, amb un debat sobre turisme cultural que comptà amb la participació de Joan Planas (Agroturisme de Sant Mateu de Bages), Llorenç Ferrer (Ajuntament de Navarres i representant del Consorci de les Valls del Montcau) i Albert Fàbrega i Josep Peramiqüel (Ajuntament de Súria i Grup de Recerques del Centre Excursionista de Súria). El tema va donar molt de si ja que si bé tothom es va mostrar partidari d'actuar decididament en la salvaguarda i la divulgació del nostre patrimoni, la manera de rendibilitzar-lo va ser una mica debatuda. Així Joan Planas es va mostrar partidari d'impulsar el turisme cultural, però és conscient que als nostres pobles hi ha només les coses petites i costa, doncs, fer-les prou atractives. Per altra banda la iniciativa privada té dificultats legals i de tota mena per tirar endavant. Llorenç Ferrer, per la seva banda, plantejà que com a punt de partida cal tenir ben

IV TROBADA D'ESTUDIOSOS DEL BAGES

MONUMENTS A L'ABAST
RENDIBILITZACIÓ DEL PATRIMONI CULTURAL DEL BAGES

SÚRIA
Cal Balaguer del Porxo (Poble Vell)

Dissabte 1 de juny de 2002

Coberta del programa de la IV Trobada d'Estudiosos (Súria, 1-6-2002).

present que el turisme és negoci. Això fa que no tot sigui visitable i cal prioritzar a través de polítiques culturals que vertebrin discursos potents i atractius. Josep Peramiqüel incidí sobre la rendibilització dels monuments des del punt de vista social. Féu una defensa de la tradició excursionista del país i de la necessitat de la implicació de la societat civil, posant com a exemple reeixit la restauració recent del retaule barroc de Coaner. Albert Fàbrega plantejà que tenim de tot, possiblement més del que pensem, però no ho tenim pas tal com ho hauríem de tenir. Exposà l'experiència surienca a l'hora de rehabilitar i divulgar i demanà que convé que la nostra gent es cregui el que té. Reivindicà finalment l'actitud romàntica envers el patrimoni, tenint però el màxim respecte per les activitats acadèmiques que es mouen a seu voltant. El col·loqui posterior entre els assistents va ser prou animat i serví per veure que hi ha, per sort, molta gent que estima i vetlla pel nostre patrimoni, si bé les dificultats per engrescar les diverses administracions a recolzar-lo fan feixuga la tasca.

Després d'una interessant visita, amb esmorzar inclòs, al Molí de Cal Planès (una mostra de rutes guiades al nostre patrimoni rural) va tenir lloc una taula rodona amb dues persones que treballen dins l'àmbit del patrimoni: Antoni González, arquitecte cap del Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona i Jaume Sobrequés, director del Museu d'Història de Catalunya. Atès que en les pàgines d'aquesta mateixa revista es publica un extracte de les seves paraules, ens estalviarem ara de fer-ne

una crònica detallada. Direm però que va ser una exposició reflexiva molt personal per part d'ambdós ponents de com veuen la situació actual. Antoni González va mostrar-nos clarament i cruament la seva particular visió que es força decebedora en conjunt. Va dir que té actualment més preguntes que respostes i que veu com la utilització econòmica i mercantil del patrimoni, si aquesta esdevé majoritària, tirarà per terra les iniciatives restauradores que no poden tenir una rendibilitat més enllà de la cultural o social. Sense voler ser alarmista, només alertador, digué que s'estant fent restauracions mal fetes i demanà finalment als presents que siguin exigents amb els diversos governs públics a fi que es gastin els nostres diners restaurant sense buscar-hi rendibilitats a curt plaç. Jaume Sobrequés, per la seva banda, va subscriure bona part del que s'havia dit, però adoptà una actitud més contemporitzadora. Exposà els diferents tipus de patrimoni existents, que no permeten solucions idèntiques, i defensà la legitimitat dels polítics a l'hora de buscar-ne una rendibilitat econòmica, que pogués afavorir les restauracions sempre que siguin tècnicament ben fetes i pensades en benefici de tothom.

La trobada es va acabar amb una visita comentada a la torre medieval de la Pobla, actualment en restauració, i un dinar al restaurant Fusteret de Súria.

Josep M. Feixas i Sancho
Historiador, arxiver de Santpedor